

DA LI SU DRŽAVNI ZAKONI POSLJEDNJE PRAVNO VRELO?

One stranke, koje su na vladi, znaju mnogoputa bezuvjetno tvrditi, da su državni zakoni posljednje pravno vrelo. Razlogu, zašto tako vele, nije se teško domisliti.

Ako su državni zakoni posljednje pravno vrelo, tad su oni i najviše pravno vrelo, pa ih stranke, koje vladaju, mogu po svojoj miloj volji krojiti. Ako tko označi državni zakon nepravednim i pozove se za to na opća pravna načela, koja je Bog svim ljudima neizbrisivo usadio u srce, tad se protiv ovakova prigovora naprosto tvrdi, da su državni zakoni posljednje pravno vrelo.

Time se, razumije se samo sobom, niječe **naravno** pravo, a s njime i **pozitivna** Božja prava, koja su u vezi s naravnim pravom, a ne mogu izvirati iz državnih zakona. Na taj način postavljaju se državni zakoni **jedini** pravnim vrelom.

Stoga je sasvim dosljedno, kad J. B. A. **Lasson** veli: »Pravo je po svojem pojmu državna volja, koliko se očituje u obliku općih naredaba, koje propisuju djelovanje. Zato ima **upravo jedno pravno vrelo**, naime volja države«. (System der Rechtsphilosophie, 1882, 412). Jednako piše i **Rud. v. Thering**, jedan od najvećih njemačkih pravnikâ: »Država je **jedino pravno vrelo**« (Der Zweck u. Recht I. 318). Slično misle E. v. Hartmann, Wilh. Wundt, Fr. Paulsen i drugi. Šta valja držati o tom nazoru? Mogu li državni zakoni biti posljednje pravno vrelo?

I. Odgovor razuma.

1. Tko tvrdi, da su državni zakoni posljednje pravno vrelo svim pravima, ujedno i veli, da državna vlast izvire iz državnoga zakona. Što je naime državna vlast, negoli skup pravâ, koja su državnim upravljačima potrebna za opće dobro. Ovim pravima u prvom redu pripada pravo izdavati zakone. Već **prvi državni zakon** pretpostavlja to pravo, te izvira iz toga prava ili je vršio to pravo.

Čim je izdan prvi državni zakon, mogli su ljudi s pravom pitati zakonodavca: Otkud tebi pravo vezati nas zakonom? Ako se to pravo ne pretpostavi, tad nije mogao ni prvi državni zakon ni ostali nametati obveze. Tko dakle tvrdi, da su državni zakoni posljednje pravno vrelo svim pravima, a time i prava države izdavati zakone, taj izvodi izvor iz potoka, korijen iz drveta i pokazuje gotovo nerazumljivi nedostatak logičnosti.

Otkale dakle oblasti njezina vlast, naročito pravo zakonodavstva?

Na to je pitanje već odavna odgovorila zdrava filozofija. Po samoj naravi, ili bolje, po Početniku naravi određeni su ljudi da žive

u društvu. To upoznajemo ne samo po tom, što ljudi govore, nego i po tom, što imaju mnoge sklonosti i potrebe, koje mogu biti smirene u društvu, zajedničkim radom mnogih. Zato već veliki grčki mislilac Aristotel zove čovjeka bićem društvenim i državnim.

Ali nije moguće, da nastane uređeno i trajno zajedno življenje i djelovanje, ako nema, koji bi volju pojedinaca upravio na općenito dobro, koliko to općenito dobro zahtijeva. Amo ide u prvom redu pravo izdavati opće zakone. Ta vlast ili to pravo dolazi neposredno od Boga, Početnika naravi, bez obzira na to ko tu vlast konkretno vrši. Budući da Bog hoće da ljudi u zajednici žive, tad hoće nužno i ono, što je potrebno za takovo življenje, naime da bude neka vlast, koja će moći propisivati što je potrebno za opće dobro.

2. Tko u državnim zakonima gleda posljednje pravno vrelo, mora ih nužno svesti na čiste prijetnje razuma, kojima tad može čovjek izmaći prijevarom ili silom. Po takovu su naziranju prava izliv ili učinak državnih zakona, koja su prije svih prava. Zato i ne mogu u savjesti vezati. To bi samo onda moglo biti, kad bi vlast imala pravo u savjesti vezati i podložnici bi bili dužni u savjesti slušati vlasti. Ali ta dužnost može samo od Boga poteći. Jer nekoga vezati u savjesti, znači tako ga vezati, da nešto učini ili nečega ne učini, da je prekršaj zapovijedi grijeh, uvreda Božja te da to čovjeka od njegova posljednjeg cilja odvraća. Nijedan čovjek sam po sebi ne može imati takove vlasti nad drugim ljudima, osim da mu je od Boga dana, koji svakome čovjeku određuje njegov posljednji cilj, i isto tako može postaviti svima uvjete, pod kojima treba taj cilj postići. Upravo zato, što je vlast oblastima od Boga, zaključuje apostol Pavao: »Stoga je dužnost biti podložan, ne zbog kazne, nego i savjesti radi«, i opet: »Tko se suproti vlasti, suproti se naredbi Božjoj; a koji se suprote primit će propast na sebe«.

Tek s ovoga stajališta može se doći do ispravnog shvaćanja o odnosu među vlašću i podložnicima. Oblast dobiva svoju pravu čast i nepovredljivost, a da ne bude bogom učinjena. Ona je Božja službenica i u svojem području postaje dionicom Božjega upravljanja svijetom i treba nasljedovati Božju pravednost i blagost. Vlast joj nije dana za njezinu privatnu korist, već samo za opće dobro te će jednoc morati o tom davati strog račun.

Poslušnost je podložnika tim shvaćanjem posvećena i oplemenjena. Podložnici ne pokoravaju se oblasti poradi kazne ili ulagivanja, nego Boga radi, jer to Bog hoće, i zato se pokoravaju upravo ne ljudima, nego Bogu. Također znaju, da su dužni slušati tako dugo, dok se oblast kreće u svojim granicama te ne zapovijede što nepravedno ili grešno.

Ovo se uzvišeno shvaćanje naravski obara, ako se postavljaju državni zakoni za posljednje pravno vrelo.

Od Hobbessa i Rousseaua mnogi izvode oblasnu vlast sa svim njezinim pravima iz prvotnoga državnog ugovora. Taj je nazor kriv.

Takav je ugovor samovoljna fikcija i ne može proizvesti obveznost u savjesti, ako se ne pretpostavi već naravno pravo. Ali i prema tome nazoru ne bi bili državni zakoni posljednje pravno vrelo.

3. Kako je besmisleno držati državne zakone za posljednje pravno vrelo, bit će svakome jasno, ako si predoči pogubne posljedice, koje nužno izlaze iz takova nazora. Ako je taj nazor istinit, tad se ne smije nikad nazvati ikoji državni zakon **nepravедnim**. Jer zato treba da postoji koje veće pravo, kome treba da je podložan i državni zakon. A takova prava ne može biti, ako su državni zakoni posljednje pravno vrelo. Otud onda izlazi državna svemoć. Što državni zakoni nalažu jest pravo, što se njima protivi jest nepravо. Podložnici predani su na milost i nemilost samovolji državne vlasti.

Nabukodonosor izdao je zakon, da se valja klanjati njegovu zlatnom biku (Dan. 3, 4. 5): »Narodi, plemena i jezici, vama se govori. Kad čujete rog, svirale, kitare, gusle, psaltire, pjevanje i svakojake svirke, popadajte i poklonite se zlatnome liku, koji postavi car Nabukodonosor. Ako tko ne bi pao i poklonio se, onaj čas bit će bačen u peć ognjenu užarenu«. Samo tri židovska mladića ne htjedoše idolu iskazati klanjanje, koje pripada samo Bogu. Bili su pripravniji radije umrijeti, nego poslušati taj sramotni zakon. Zato im se s pravom svi dive. Samo onaj, koji drži državne zakone posljednjim pravnim vrelom, mora njih kudit, a hvaliti one, koji se pokloniše zlatnome liku.

Rimski carevi izdadoše zakone, da svi kršćani moraju umrijeti, koji ne bi htjeli idolima žrtvovati. Da li su ti zakoni bili pravedni? Nikad. Čast kršćanskim mučenicima, koji su htjeli radije umrijeti nego se pokoriti tima nepravедnim zakonima i sagriješiti!

Sjetimo se dalje mnogobrojnih zakona, što ih francuski krvoloci za vrijeme revolucije skovaše u nekoliko dana, kojima su nebrojeno nedužnih ubili ili prognali. A kako je sad u Rusiji, gdje boljševici bezbožnim zakonima sve tlače, što im se protivi! Imaju u rukama kovačnicu zakonodavstva i upotrebljavaju to »posljednje pravno vrelo« za svoja zločinstva. Treba li i te bezbožne zakone zvati pravедnima? Protiv toga buni se pravni osjećaj svakoga poštenog čovjeka.

Veći su od svih državnih zakona nepromjenljivi pravni zakoni, što ih je Bog svim ljudima u srce usadio i koji su, kako lijepo kaže sv. Toma Akvinski, sudjelovanje razumnoг stvora u vječnim Božjim zakonima. Ti zakoni vrijede svagda i svuda. Ubivstvo nedužna čovjeka, preljub, kriva prisega, krivo svjedočanstvo, krađa uvijek su i svagdje nepravедni čini, pa da ih zapovjeda hiljadu državnih zakona. Takovi državni zakoni nemaju nikakve vrijednosti, šta više sveta je dužnost uskratiti im poslušnost. »Jao onima, koji izdavaju nepravедne zakone«. (Is. 10, 1.).

4. Ako je državni zakon posljednje pravno vrelo, tad ne može

biti nikakova **pravog međunarodnog prava**. Državni zakoni mogu obvezivati samo svoje podložnike, a nikako podložnike koje druge države. Kako dakle da nastane međunarodno pravo, koje bi vrijedilo za sve države. Možda će se tko pozvati na internacionalne ugovore. Ali ti ugovori nijesu državni zakoni; a mogu samo onda postati državni zakoni, ako ih država svojim državljanima propiše. Državljeni su onda vezani državnim zakonom, ali nijesu vezani podanici druge države, ako ih ona na to ne obveže. Internacionalni ugovori osim toga mogu samo onda nastati, ako se pretpostavi već opće naravnopravno osnovno načelo, da valja pravno sklopljene ugovore držati (pacta sunt servanda). Ako se to osnovno načelo poreče, tad može svaka država svaki ugovor ukinuti, čim joj se učini zgodnim. Stoga samo neshvatljiva površnost može držati državne zakone za posljednje pravno vrelo.

II. Odgovor kršćanstva.

Pogledajmo sad još, što kršćanstvo veli za nazor da su državni zakoni posljednje pravno vrelo. Mnogi pristaše pomenutoga napakog nazora malo se doduše brinu za kršćanske nauke, ali bi ipak htjeli da ne budu naoko nekršćanski. Što dakle kaže kršćanstvo?

Prema kršćanskoj ili bar katoličko-kršćanskoj nauci Crkva svoja prava nema od države, nego od Krista, Sina Božjega. Ona postoji po Božanskom pravu. Krist je sâm dao Crkvi nalog i vlast, pravo, svoju nauku propovijedati svim ljudima, dijeliti sredstva milosti i sve određivati, što bude potrebno za dobro Crkve i spase-nje duša. »Tko Crkve ne posluša, neka ti bude kao nezabožac i carinik. Zaista vam kažem: Štogađ svežete na zemlji, bit će svezano i na nebu; i štogađ razriješite na zemlji, bit će razriješeno i na nebu«. (Mat. 18, 17. 18).

Ne pazeći na državne zakone, šta više protiv njih, propovijedali su Evandjelje Krist, apostoli i njihovi nasljednici, dijelili su sredstva milosti i Crkvu dalje izgrađivali svijesni Božjem nalogu. Tko rado tvrdi, da su državni zakoni posljednje pravno vrelo, nijeće Božju ustanovu i uređenje Crkve; on može najviše još priznati crkvu po državnoj milosti, ima samo ona prava, koja joj može i hoće dati država. Ali ta crkva nije Kristova Crkva, nego državna ustanova, državni departement.

Još i drukčije dade se pokazati, kako se osnovno načelo, da su državni zakoni posljednje pravno vrelo, ne da složiti s kršćanskom naukom. Otkale je državna vlast? Otkud joj pravo podanike vezati zakonima? Odgovara sveti Pavao ovim riječima: »Svaka duša da se pokorava vlastima koje vladaju; jer nema vlasti da nije od Boga, a što su vlasti, od Boga su postavljene. Tako koji se suprote primit će propast na sebe« (Rim. 13, 1. 2). »Tako se valja pokoravati ne samo od straha nego i po savjesti« (Rim. 13, 5). A

prvak apostolski, sv. Petar, piše: »Budite dakle pokorni svakoj vlasti čovječjoj Gospoda radi: ako caru kao gospodaru; ako li knezovima kao njegovim poslanicima za osvetu zločincima, a za hvalu dobrotvorima. Jer je tako volja Božja«. (I. 2, 13—15).

Sâm Krist reče Pilatu: »Ne bi imao vlasti nikakve nada mnom, kad ti ne bi bilo dano odozgora« (Iv. 19, 11.). I već u Starom zavjetu čitamo: »Po meni carevi caruju i zakonodavci postavljaju pravdu. Po meni vladaju knezovi i poglavari kroje pravdu« (Posl. 8, 15. 16). Upravo stoga, što vladaoći svoju vlast dobivaju od Boga, prijeti im težak sud, budu li nepravedno vladali: »Stoga čujte, kraljevi, i razumijte . . . , jer od Gospoda dana vam je vlast i moć od Svevišnjega, koji će vaša djela ispitati i vaše misli istražiti. Jer, ako vi kao sluge njegova carstva ne budete pravo sudili, ne budete vršili zakon pravde, i ne budete radili prema volji Božjoj, doći će nad vas brzo i strašno, jer je najstroži sud za one, koji vladaju«. (Sap. 6, 2. 4. 5. 6.).

Iz rečenoga lako se vidi, zašto su pristaše nazora, da su državni zakoni posljednje pravno vrelo, gotovo bez izuzetka protivnici katoličke Crkve, kršćanstva. Svagdje, gdje se državi ne opire samostalna religiozna vlast, nastaje silništvo svemožne države. To vidimo kod starih neznabožačkih država, u kojima je bila religija državna stvar i država prisvajala si gospodstvo nad savješću, neograničeno gospodstvo nad podložnicima.

Istom kršćanstvo proizvelo je temeljnu promjenu **oštro lučeci svjetovnu vlast od duhovne**. Naša voditeljica u duhovnim stvarima nije država, nego Crkva, koju je Krist osnovao i dao joj posebna prava. Tako je nastala vlast, koja i državnu vlast u religioznim stvarima drži u pravnim granicama i podložnike štiti protiv državnog tlačenja savjesti.

Šta više i protestantski učenjaci priznaju »veliki preokret« starih nazora o državi i pravu, koji nužno izlazi iz kršćanskih načela. Tako piše berlinski profesor O. v. Gierke (Das deutsche Genossenschaftsrecht (III. 123): »Jednodušno se (u kršćanstvu) ispovijeda, da unutarnji život pojedinaca i njihovih religioznomoralnih društava nije podložan nijednoj svjetovnoj vlasti, te da je uzvišen nad državnu sferu ovozemnog reda. **Time je nestalo značenja države, koja je obuhvaća. Čovjek se više ne gubi u građaninu, društvo se više ne gubi u državi.** Velika riječ, da valja Boga većma slušati nego ljude, počela je svoj pobjedonosni put. Njoj je podlegla svemožnost neznabožačke države. Ideja o imanentnim granicama svake državne vlasti i podaničkim pravima stala je sjati. Pravo i dužnost ne slušati državno silenje savjesti bili su propovijedani i potvrđeni mučeničkom krvi«.

Nažalost od otpada od pravoća kršćanstva stala se mnogo raspadati i potkapati samostalnost Crkve u religioznim stvarima. Protestantizam predao je crkvenu upravu u ruke svjetovnim kne-

zovima i iznio na vidjelo načelo: *cujus regio, illius religio*. Time se vladarima priznala vlast nad savješću i kraljevskome absolutizmu bila su otvorena vrata, koji je najprije zagospodovao u protestanskim zemljama, a onda se skoro pojavio i u katoličkim državama.

Unatoč tome nije se u tom apsolutizmu došlo do naziranja, da je država **izvor svima pravima**. To je naziranje donio istom potpuni otpad od kršćanstva od polovice 18. vijeka, koji je konačno doveo do toga, da se nijekao osobni Bog Stvoritelj, a svemir ili čovječanstvo proglasilo najvišim božanstvom. To je shvaćanje svoj vrhunac postiglo u Fichteu, Schellingu i naročito u Hegelu, koji je državu označio »ostvarenjem moralnih ideja«, »apsolutnom i nepomakljivo svrhom same sebe«, pače »nazočnim bogom«. Država, po njemu »najveće pravo prema pojedincima, kojima je najveća dužnost biti članovima države«.

Dalje od Hegela ne može se ići. Mnoge se Hegelove ideje danas doduše bacaju u ropotarnicu, ali njegovo pretjerivanje državne misli, koje mnoge države odobravaju i promiču, još i danas djeluje. Još uvijek mnogi vjeruju u neograničenu vlast države, koja treba da bude posljednje vrelo svakome pravu. Samo se katolička Crkva, svijesna svojoj Božjoj vlasti junački i nepokolebljivo suproti tome praznovjerju i zato je svi pristaše državne svemoći mrze i napadaju.

Viktor Cathrein D. I.

Opaska. Zahvaljujemo piscu, što se evo i u novoj godini sjetio našeg časopisa i za nj ovo napisao, Uredništvo.

